

HUMOR KAO SREDSTVO KONFRONTIRANJA POLITIČKOJ VLASTI U HRVATSKOJ PREDSJEDNIČKA KANDIDATURA DARIA JURIČANA

Dragana Vučić Đekić

UDK: 791:343.35(497.5)

Kandidatura redatelja Daria Juričana na predsjedničkim izborima u Republici Hrvatskoj 2019. godine privukla je veliku pozornost, medija i birača, jer je izašla iz okvira uobičajenoga političkoga diskursa i poprimila elemente svojevrsnoga satiričnoga performansa. Njegov politički performans pokazuje kako humor u mnogim svojim oblicima može biti uspješno sredstvo konfrontiranja političkoj vlasti i oblik društvenoga korektiva. Juričan se predstavlja kao kandidat koji će se, ukoliko bude izabran za predsjednika, boriti da *korupcija bude dostupna svima a ne samo političarima*. U ovom će tekstu s aspekta teorije humora biti analizirani Juričanovi humoristični odgovori na pitanja postavljena predsjedničkim kandidatima u izornoj TV-emisiji.

Ključne riječi: humor; ironija; izbori; performans; sučeljavanje; korupcija; kritika

Tri su glavne funkcije upotrebe humora u političkome diskursu: (1) humor kao način izbjegavanja izravnoga odgovora odnosno sredstvo skretanja s glavne teme, (2) diskreditiranje i kritiziranje političkoga oponenta, (3) pridobivanje naklonosti slušatelja odnosno birača.

Koliko je humor generalno prisutan na hrvatskoj političkoj sceni? Na to pitanje već je odgovoreno u studiji »Retorička funkcija humora u političkom diskursu« čije su autorice, Ljiljana Logar i Gabrijela Kišiček, zaključile da političari u Hrvatskoj rijetko koriste humor u javnome obraćanju:

I dok brojni retorički priručnici savjetuju upotrebu humora, nude pozitivne strane humora u govoru, analiza konkretnih primjera, posebice u hrvatskome političkome diskursu, pokazala je svojevrsno nesnalaženje s humorističnim elementima. (Logar, Kišiček, 2018: 242)

Taj se zaključak može primijeniti i na nastupe političara u predizbornoj kampanji za predsjedničke izbore u Republici Hrvatskoj 2019. godine. Izuzetak među kandidatima bio je Dario Juričan čiji je nastup u sklopu televizijskog sučeljavanja uoči predsjedničkih izbora predmetom ove analize.

Situacija u kojoj se odvija njegov satirični performans jest sučeljavanje jedanaestero predsjedničkih kandidata na programu državne televizije koje je uživo pratilo milijunsko gledateljstvo. Dakle, riječ je o konceptu u kojem TV-voditelji kandidatima postavljaju pitanja vezana uz njihov politički program, ciljeve i vizije. Sudionici sučeljavanja odgovaraju na pitanja poštujući raspored i vrijeme govorenja pri čemu često dolazi do konflikta mišljenja i stavova. Voditelj ima pravo prekinuti govornika ako je nepristojan ili preopširan.

TKO JE DARIO JURIČAN?

Na izborima za predsjednika odnosno predsjednicu Republike Hrvatske kandidirao se Dario Juričan, scenarist, redatelj i producent nekoliko dokumentarnih filmova koji se bave protuzakornim djelovanjem istaknutih

hrvatskih gospodarstvenika i političara. Najpoznatiji Juričanovi filmovi su *Gazda i Gazda: Početak* čije su teme Ivica Todorčić i Miroslav Kutle te *Kumek* (2019.) o zagrebačkome gradonačelniku Milanu Bandiću.

Juričan je na predsjedničkim izborima dobio 87.882 glasova, tj. 4,61 % ukupnih glasova te je time završio peti u prvome krugu predsjedničkih izbora, što je bilo nedovoljno za ulazak u drugi krug.¹

IRONIJA KAO STRATEGIJA

Juričanova predsjednička kampanja privukla je veliku pozornost, kako medija tako i birača, jer je izašla iz okvira uobičajenoga političkoga diskursa i poprimila elemente svojevrsnoga satiričnoga performansa. Njegov politički performans pokazuje kako humor u mnogim svojim oblicima može biti uspješno sredstvo konfrontiranja vlasti i destabilizacije političkoga protivnika. Kao glavnu strategiju svoje predizborne kampanje Juričan je izabrao – **ironiju** kako bi ismijao političke oponente i učinio glasače prijemčivijim za svoju političku poruku.

Gostujući u TV-emisiji »Nedjeljom u 2«, Juričan potvrđuje kako je odabrao humor kao političku strategiju jer je bio svjestan da konvencionalnim političkim diskursom ne bi polučio značajan rezultat. »Morao sam sve to izokrenuti jer živimo u društvu koje je iščašeno. Morao sam tu logiku dovesti do apsurda« (Juričan, 2020.).

IRONIJA (grč. *εἰρωνεία*: hinjenje, ismijavanje), u retoričkom smislu predstavlja prikrivanje (*illusio, simulatio*), odnosno trop u kojem se neka riječ zamjenjuje riječju koja joj je sadržajno suprotna, dok se njezino pravo značenje može razaznati samo na temelju izvanjezičnoga konteksta.² U ovom slučaju poznavanje izvanjezičnoga konteksta podrazumijeva poznavanje političko-

¹ <https://viborc.com/hr/rezultati-izbora-za-predsjednika-republike-hrvatske-2020/>

² Definicija preuzeta iz on-line *Leksikona Marina Držića* <https://leksikon.muzej-marindrzic.eu/ironija/>

društvenih prilika u Hrvatskoj odnosno stupanj informiranosti gledatelja koji je nužan da bi recipijenti prepoznali namjeru govornika da bude ironičan.

Prema natuknici iz Klaićeva *Rječnika stranih riječi* (Klaić, 1982: 612), ironija je: (1) Fino (prikriveno) ismijehivanje pri kojem se govori obratno od onoga što bi se trebalo reći (npr. »mudra glava« a govori se o glupanu). Primjer za to je izjava u kojoj Juričan osobe koje su optužene i osuđene za protuzakonite radnje naziva *prijateljima predsjednice Republike*.

Moj program je jednostavan, jedinstven i lako razumljiv. Ja sam tu za malog korumpiranog čovjeka. Želim da korupcija bude dostupna svima. Želim vratiti najbolje hrvatske poduzetnike koji su otišli na službeni put u Bosnu i Hercegovinu. To su prijatelji od gospođe Kitarović. To je Zdravko Mamić, to je osnivač HDZ-a Miroslav Kutle. Želim također da se vrati gospodin Gucić. To su sve ljudi koje bih ja kad se vrate pomilovao. (Juričan, 2019.)

Juričan u ironičnom smislu koristi izraz »najbolji hrvatski poduzetnik« za Zdravka Mamića i Miroslava Kutlu koji su osuđeni da su oštetili državni proračun te izbjegli izdržavanje zatvorske kazne odlaskom u Bosnu i Hercegovinu.

Juričan posredstvom ironije usmjerava pozornost birača na proturječja na hrvatskoj političkoj sceni. Ironija je također definirana kao: veoma uočljiva opreka između visokih zamisli i sitne stvarnosti koja bi imala biti njihovo ostvarenje (Klaić, 1982: 612).

Primjer za to Juričanovo je dovođenje u svezu plemenite ideje i protuzakonitoga djelovanja:

Ja ne vidim zašto se treba boriti protiv korupcije, korupcija je prirodno stanje ove države. Korupciju je u Hrvatsku uveo otac domovine Franjo Tuđman. Ja sam njegov nastavljač, njegova lika i djela, tako da ne vidim u tome problem. Korupcija je nešto što treba biti svima dostupno, malom čovjeku. Ja sam za to da korupcija uđe u ustav, da cijela Hrvatska bude jedna korupto-zona. Želim da korupcija bude naš izvozni proizvod, da svi kriminalci dođu u ovu Hrvatsku, kao što inače dolaze, kao što im mi inače dajemo putovnice. Tako ja svim srcem želim da korupcija uđe u sve

pore ove države, mislim da nismo dovoljno poradili na tome. Ovdje ima jedanaest kandidata, ja sam jedini koji je za korupciju. (Juričan, 2019.)

Na ovom primjeru ironija se prepoznaje kao »podrugljiv način izražavanja koji počiva na opreci između pozitivnoga oblika izražavanja i negativnoga stava koji se time prikriva« (Anić, 1991: 208).

TEORIJA INKONGRUENTNOSTI

Analizirajući nastup Daria Juričana s aspekta teorije humora, može se uočiti da njegov politički diskurs funkcionira ponajviše u okvirima teorije inkongruentnosti prema kojoj smijeh proizlazi iz opažanja određenoga nesklada. Teorija inkongruentnosti najraširenija je i najutjecajnija teorija smijeha s obzirom na to da je većina teoretičara mišljenja kako je određena razina inkongruentnosti odnosno neočekivanosti ili nesklada prisutna u gotovo svim komičkim oblicima.

Politički humor sadržan u performansu Daria Juričana ima cilj ukazivati na različite vidove inkongruentnosti, koje bismo mogli prevesti kao nepravilnosti ili manjkavosti političkoga sustava koje treba korigirati. U studiji »Humour in politics and the politics in humour« u kojoj se bave odnosom između humora i politike, Villy Tsakona i Diana Elena Popa zaključuju kako humor nema samo zabavnu funkciju već i korektivnu: »Konkretno, politički humor iznosi na površinu nedosljednosti i neučinkovitosti političkih odluka i djelovanja, nesposobnosti i nepromišljenosti te korumpiranosti političara« (Tsakona, Popa, 2011: 6). Ukratko, Juričan pokazuje kako je riječ o jednoj inkongruentnoj političkoj realnosti. U središtu teorije inkongruentnosti jest, dakle, zapažanje određenoga nesklada u načinu na koji ljudi govore, misle i djeluju. Nesklad koji pobuđuje smijeh javlja se na razini riječi, ideja, situacija.

Smiješno prema tome može biti sve ono što je u određenoj situaciji neočekivano, neprimjereno, iznenađujuće, odnosno što je u suprotnosti s onim

što inače očekujemo. Sukladno tome, najviše smijeha potaknut će ona situacija u kojoj uočimo najveći nesklad.

U slučaju nastupa Daria Juričana, ogroman je nesklad između ozbiljnosti desetero predsjedničkih kandidata i Juričana koji svojim humorističnim stavom narušava predviđeni koncept političkoga sučeljavanja.

U svojem djelu *O govorniku* Ciceron zaključuje kako je uzrok smijeha iznevjereno očekivanje. »Znate da je najpoznatija vrsta smiješnoga kada jedno očekujemo, a izgovori se nešto drugo [...]« (Ciceron, 2002: 195). Od političara se očekuje da će obećavati borbu protiv korupcije, a ne da će se boriti za njezino ozakonjenje.

PRVA FUNKCIJA HUMORA: IZBJEGAVANJE KONKRETNOGA ODGOVORA

Za razliku od političara koji koriste elemente humora u svojim govorima kako bi u određenim situacijama izbjegli direktan odgovor na konkretna pitanja te na taj način skrenuli pažnju s važnih na sporedne teme, kod Daria Juričana imamo obrnut slučaj. Glavna uloga upotrebe ironije u njegovu političkom diskursu jest upravo skretanje pozornosti na ključni problem hrvatske politike, a to je korupcija.

Formalno gledano, Juričan ne daje izravne odnosno očekivane odgovore voditeljima televizijskog sučeljavanja pa bi se njegov govor mogao interpretirati kao izbjegavanje odgovora. Međutim, Juričan na taj način poručuje kako se svi problemi u Hrvatskoj politici i društvu svode na prisutnost korupcije u radu predstavnika vlasti i državnih institucija.

Primjerice, na pitanje voditelja televizijskoga sučeljavanja: (1) Što misli o natpisima na ćirilici u Vukovaru i (2) Bi li sudjelovao u Gay paradi ili Hodu za život, Juričan odgovara u ironičnom tonu:

Tko sam ja da nekome nešto branim. S druge strane mene je lako korumpirati. Moje je pitanje može li se tamo krasti. Ako može, ja idem svuda. (Juričan, 2019.)

Uloga upotrebe humora u ovom je odgovoru dvoznačna, s jedne strane humor se koristi kao sredstvo izbjegavanja direktnoga odgovora, a s druge strane humor je sredstvo za skretanje pozornosti na teme koje kandidat smatra puno važnijima od onih koje su postavljene u televizijskom sučeljavanju. Cijeli Juričanov performans fokusiran je na isticanje korupcije kao odgovora na sve političko-društvene i ekonomske probleme u državi.

DRUGA FUNKCIJA HUMORA: BORBA PROTIV VLASTI ILI DISKREDITIRANJE OPONENATA

Iako je Juričanov performans novost na hrvatskoj političkoj sceni, ne može se reći da je ismijavanje vlasti i njezinih predstavnika novost u demokratskim društvima. Politički humor jedan je od vidova političkoga angažmana prisutan u raznim oblicima. Osim što se pojavljuje u situacijama gdje je politički diskurs očekivan (parlamenti, kongresi, debate, intervjui), javlja se u raznim oblicima kao to su satiričke kolumne, karikature, predstave, transparenti na prosvjedima ili pak u obliku performansa kakav je upriličio Juričan u udarnom televizijskom terminu.

Politički se humor pri tome javlja u svojoj ambivalentnosti, kao (1) oblik borbe za vlast i (2) ujedno oblik borbe protiv vlasti. Humor je, u političkome kontekstu gledano, sredstvo razotkrivanja ideologija i vid konfrontacije vladajućim političkim praksama. Dakle, jedan od ciljeva političkog humora čije elemente možemo prepoznati u predizbornom nastupu Daria Juričana jest kritiziranje politike i političara.

Međutim, za puno razumijevanje političkoga humora potrebno je dobro kontekstualno znanje o političkim temama o kojima se govori, odnosno

sluša telji moraju biti informirani o temi kako bi se postigao humorističan efekt. Juričan je svoj humoristični politički diskurs temeljio na pretpostavci da su građani svjesni kako je korupcija glavni politički problem u državi.

Satirički performans Daria Juričana pokazuje da politika može biti prezentirana na humorističan način te da humor može imati vrlo ozbiljne intencije. Politički humor može biti subverzivan i utjecati na političke promjene. Villy Tsakona i Diana Elena Popa došli su do zaključka da politički humor može dovesti do društvenih promjena s obzirom na to da »nudi drukčiju perspektivu na politička pitanja, ne samo da navodi publiku da preispituje učinkovitost političkih odluka i praksi, već također služi kao sredstvo otpora ili čak pobune protiv političkoga ugnjetavanja i društvene nepravde« (Tsakona, Popa, 2011: 1).

TREĆA FUNKCIJA HUMORA: BORBA ZA VLAST ILI PRIVLAČENJE GLASAČA

Jedna od važnih funkcija upotrebe humora u političkome diskursu jest pridobivanje naklonosti publike. Političari stoga nerijetko u javnome govoru koriste elemente humora kako bi stekli naklonost birača, posebice u televizijskim nastupima i intervjuima, svjesni da će njihova poruka, zbog velike gledanosti, imati veći odjek. Cilj im je, dakako, odaslati o sebi sliku sposobne, moralne i vjerodostojne osobe kojoj birači mogu mirne duše ukazati povjerenje. Međutim, za razliku od političara kojima humor služi da bi se prikazali boljima nego što u stvarnosti jesu, Juričan je u ulozi političara koji se prikazuje u lošem svjetlu.

Za sebe tako Juričan kaže: »Ja sam kriminalac i prodana duša« (Juričan, 2019.).

Juričanov je prvenstveni cilj bio skrenuti pozornost na svoju političku poruku u čemu je nedvojbeno uspio. Dokaz je tome količina medijske pažnje koju je dobio, brojni korisnici društvenih mreža koji su komentirali njegov

nastup i dijelili snimke s njegovim porukama i napokon glasači koji su izašli na izbore i zaokružili njegovo ime na listi, njih više od 80 tisuća.

»Prisutnost humora čini politički diskurs pamtljivim i atraktivnim medijima; novinari često biraju upravo humoristične sadržaje u svojim novinarskim člancima kako bi zadovoljili zahtjeve svojih čitatelja« (Whaley, Holloway, 1997.). Unošenjem humora u politički diskurs, taj se govor čini bliži razgovornome stilu i samim time prijemčivim slušateljima odnosno biračima. Govornik posredstvom humora razvija zajedništvo odnosno savezništvo s publikom. Juričan u jednom dijelu političkoga sučeljavanja za sebe kaže da je on ovdje »glas naroda«, čime ostvaruje jednu od bitnih funkcija humora, a to je identifikacija s publikom. Političari tim neposrednim govorom žele ostaviti dojam da su oni dio naroda, da govore istim jezikom, da se razumiju. »Glasači žive s iluzijom da političari govore jezikom običnih ljudi i da su jedni od njih« (Tsakona, Popa, 2011: 7).

Dok drugi političari obećavaju građanima međusobnu ravnopravnost na svim osnovama, Juričan također obećava ravnopravnost, ali u posve neočekivanome kontekstu. On obećava biračima ravnopravnost s političarima. Poručuje kako će ravnopravnost biti moguća samo ako korupcija bude legalizirana i dostupna svim građanima, kao što je dostupna njihovim političkim predstavnicima.

Kako piše Kvintilijan u knjizi *Obrazovanje govornika*, važno sredstvo za pridobivanje pažnje slušatelja jest – duhovitost. »Oni čiji je govor duhovit, izazivaju u nama želju da ih slušamo« (Kvintilijan, 1985: 200). On ohrabruje govornike na korištenje šala u javnome obraćanju jer će tako pridobiti naklonost publike. Juričan u svojem nastupu zadržava ozbiljan izraz lica i ozbiljan ton iako je iz izvantekstualnoga konteksta razvidno da mu je intencija ismijavanje političkih oponentata. U prilog tome piše i Kvintilijan: »[g]ovornik da bi bio uvjerljiv, zadržava ozbiljan izraz lica i kad se služi humorom jer ozbiljnost šali pridaje draž i privlačnost« (isto: 201).

Međutim, kao što cilj dobrog govornika nije samo nasmiјati i zabaviti, već i potaknuti na razmišljanje i motivirati slušatelje na određeno djelovanje, tako i cilj Juričanova nastupa nije samo zabaviti glasače, već

posredstvom humora ukazati na glavni problem. Juričan se ne suprotstavlja direktno političkim oponentima nudeći im protuargumente, već, svjestan da uobičajenom retorikom ne bi polučio rezultate niti privukao željenu pažnju, svoj govor ironizira do krajnjih granica.

Na tom je tragu i Ciceronovo viđenje humora čija se uloga ne može svesti samo na puku zabavu (usp. Ciceron, 2002.) jer bi u protivnom Juričan bio lakrdijaš, a ne politički kandidat kojem je humor važna strategija do ostvarenja političkoga cilja. Juričan ne koristi elemente humora kao »jednostavan način jezika«, kako upotrebu šala u govorništvu opisuje Kvintilijan, već od početka do kraja javnoga nastupa tijekom svoje predizborne kampanje zadržava ironičan stav. Gledateljima koji su informirani o političkim događajima u državi jasno je da je riječ o podrugljivom načinu izražavanja koji se temelji na »opreci između pozitivnoga oblika izražavanja i negativnoga stava koji se time prikriva« (Anić, 1991: 208).

U tekstu »Dario Juričan – redatelj i vrhunski performer koji potkopava političku nadutost« Suzana Marjanić prepoznaje u Juričanovu političkom angažmanu kinika Diogena u smislu individualnih građanskih istupa hrabrosti u sučeljavanju s moćnicima:

Dario Juričan svojom se građanskom hrabrošću nadovezuje na temu Diogenova kiničkoga tijela koji je najbolje djelovao na ulici, doskočicom, živom riječju ili gestom, protjerujući filozofiju na trgove na samom početku njezina učahurivanja po učilištima. Očito je da drugoga izbora i nije imao, budući da je, kao i Juričan bio siromašan, nije pripadao moćnicima na vlasti. (Marjanić, 2020)

Charles Gruner (1967.), pišući o negativnim posljedicama upotrebe humora, naglašava da humor može negativno utjecati na ugled govornika ukoliko je percipiran kao *klaunovski* odnosno ukoliko nije prikladan situaciji. U tome pogledu može se postaviti pitanje je li nastup Daria Juričana primjeren situaciji kao što je sučeljavanje predsjedničkih kandidata? I na to bismo pitanje zasigurno dobili različite odgovore.

Zacijelo je među gledateljima bilo onih koji su Juričanov nastup smatrali neprimjerenim korištenjem medijskoga prostora, dok su mnogi prepoznali političara koji se retorički prurušio u »lakrdijaša« kako bi ismijao svoje opo-
nente, privukao pozornost, zabavio i kritizirao.

LITERATURA

- Anić, Vladimir. 1991. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber. Zagreb.
- Ciceron, Marko Tulije. 2002. *O govorniku*. Prevela Gordana Stepanić. Matica hrvatska. Zagreb.
- Gruner, Charles R. 1997. *The Game of Humor: A Comprehensive Theory of Why We Laugh*. Transaction Publishers. New Brunswick, NJ.
- Juričan, Dario. 2019. Predsjednički izbori 2019. Sučeljavanje kandidata na HTV-u. Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=kBluKk-HxUw> (pristupljeno 25. rujna 2020.).
- Juričan, Dario. 2020. Nedjeljom u 2 na HTV-u. Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=MA2HbbtTJ2s> (pristupljeno 7. siječnja 2021.).
- Klaić, Bratoljub. 1982. *Rječnik stranih riječi*. Nakladni zavod MH. Zagreb.
- Kvintilijan, Marko Fabije. 1985. *Obrazovanje govornika: odabrane strane*. Preveo Petar Pejčinović. Veselin Masleša. Sarajevo.
- Logar, Ljiljana i Kišiček, Gabrijele. 2018. »Retorička funkcija humora u političkom diskursu«. *Humor u svakodnevnoj komunikaciji*. Institut za etnologiju i folkloristiku. Zagreb.
- Marjanić, Suzana. 2020. »Dario Juričan – redatelj i vrhunski performer koji potkopava političku nadutost«. URL: <https://www.plesnascena.hr/index.php?p=article&id=2423>, (pristupljeno 7. siječnja 2021.).
- Tsakona, Villy; Popa, Diana Elena. 2011. »Humour in politics and the politics of humour: An introduction«. *Studies in Political Humour: In between political critique and public entertainment*. John Benjamins Publishing Company. Str. 1-30.

Waley, Bryan B. i Holloway, Racel L. 1997. »Rebuttal analogy in political communication Argument and attack in sound bite«. *Political Communication* 14. Str. 293-305.

HUMOR AS A FORM OF CONFRONTATION WITH POLITICAL POWER IN CROATIA PRESIDENTIAL CANDIDACY OF DARIO JURIČAN

A b s t r a c t

The candidacy of director Dario Juričan in the presidential elections in the Republic of Croatia in 2019 attracted a lot of attention, both from the media and voters, because it went beyond the usual political discourse and took the form of a kind of satirical performance. His political performance shows how humor in many of its forms can be a successful form of social correction and successful confrontation with political authorities. Jurican presents himself as a candidate who, if elected president, will fight to *make corruption available to everyone and not just politicians*. The subject of analysis in this text will be Juričan's humorous answers to the questions asked to the presidential candidates in the election TV show viewed from the aspect of humor theories.

Key words: humor; irony; elections; performance; confrontation; corruption; criticism